

MEDITACIÓ EN LES TENEBRES

Començo a escriure al mig de la fosca nit que ens envolta. La resplendor del segle XIX temps ha que s'ha apagat en el ponent. I entre els qui van amb mi a les palpentes, uns creuen que només ha expirat un dia, i d'altres, amb el cor en un puny, temen que ha passat més, potser una etapa del progrés, potser una civilització.

Uns afirmen que res de nou no hi ha sota el sol. D'altres sostenen, al contrari, que els dies se succeeixen però no s'assemblen. Els qui viuen embolcats en l'anècdota prescindeixen de tota conseqüència transcendental. D'altres tanquen els ulls a la realitat i apliquen la raó a l'ordenació dels seus somnis. Ara com ara només les tenebres ens són comunes.

Hi ha una mena d'homes per a qui no existeix més que l'actual, però la seva ànima és l'antítesi de l'esperit diví. Aquest contempla en forma actual tota l'eternitat. Aquells redueixen tota l'eternitat al que existeix davant dels seus ulls. En ells el record del temps passat és com si estigués deixatat en el present. Si aboqueu en un gibrell un gerro d'aigua tenyida d'un cert color i cada dia li afegiu un glop d'aigua de color diferent, obtindreu una imatge semblant a la representació del present en aqueixos homes. Cada dia el color de l'aigua de llur gibrell és diferent, i encara que el record per a ells no existeix, perquè l'han deixat tot en llur imatge del món actual, el cas és que llur present té en la seva composició més elements del passat que substàncies o coloracions d'avui.

La majoria dels homes posen en la seva vida actual una part del que hauran d'ésser demà, per una tendència innata a l'especulació. Milloren el present somiant en l'esdevenir. Les nostres accions actuals estan amarades de futur, perquè no acostuma a succeir que l'home visqui com si pogués morir immediatament. Vet aquí un tema que ofereixo a José Ortega Gasset: l'especulació com a arbitri del sentiment d'immortalitat.

Doncs aquella altra mena d'homes no especula mai perquè per a ells l'esdevenir no existeix. Així com el seu passat s'ha deixatat en la imatge actual, el seu futur és una mera representació del present. No es tracta d'una continuació ni d'una prolongació, perquè fins en aquestes dues modalitats cabria la novetat. I aqueixos són els qui creuen que solament ha expirat un dia. Demà de matí la mateixa llum resplendirà en el mateix univers lluminós. Són com aquells monarques de la Restauració que van voler restablir en les seves corts les mateixes ordinacions que hi estigueren en ús abans de la Revolució francesa i de les guerres napoleòniques.

D'altres creiem que aquesta foscor és més que una nit entre dos dies, que *aquestes tenebres són actives*. Quan es torni a fer clar, el món apareixerà als homes profundament transformat. Moltes paraules canviaran de sentit i algunes institucions hauran perdut la seva raó d'ésser. És molt possible que la multitud no se n'adoni. Però el fet és que algunes de les idees que informaven la nostra vida s'enaiguaran ràpidament fins a tornar-se com a sols apagats.

Aquesta llibertat que a la primeria del segle XIX va ésser, com diu Benedetto Croce, una religió; aquesta lluita de classes, que Carles Marx elevà a principi fonamental actiu de l'evolució social, aquest Estat democràtic que com més generalitza el dret al vot més s'ensorra en la seva organització burocràtica, i totes aquestes idees de progrés, de capital, de sobirania popular, s'han esvaït amb el capvespre. La legitimitat temps ha que ha deixat d'ésser un principi de dret públic, la matèria ja no és el concepte de res que pugui estar a la base d'una teoria filosòfica. La propietat individual solament és un dret d'ús,

prodigiosament condicionat, la família no és una religió, ni una economia, ni el resultat indissoluble d'un sacrament. La vida transhumant desarrela l'home de la seva terra i amenaça alliberar-lo de la seva nació, de la seva raça, de la seva cultura. S'ha iniciat la desintegració de forces humanes que l'ambient còsmic havia concentrat durant segles.

Les nostres tenebres són actives. No són repòs del batallar diürn sinó obscuritat produïda per la confusió de la lluita. La pau de la nit serena ha fruit del nostre cor, sobresaltat per l'embranchida salvatge de les idees noves, i compungit pel declinar de tants principis i institucions que fins ara haurien hagut de merèixer el sacrifici de les nostres vides. Les estàtues dels antics déus roden per terra enfonsades en el fang podrit, i els déus nous ens semblen cruels, bruts, toscos, pudents. I com en totes les èpoques de ràpida transformació, la vida humana perd valor. Mentre els principis en decadència imposen a l'Estat la supressió de la pena de mort, el mateix Estat proveeix d'armes mortíferes els seus agents, i tota agitació social s'acompanya d'assassinats, explosions terribles, sabrejades a la plaça pública, víctimes de la bala perduda, atracaments sagnants. En reunions públiques s'ha fet ostentació d'haver obtingut fons per mitjà del robatori a mà armada. Així, quan llegim les relacions de les revoltes que van agitar la nostra terra en el període romàntic, ens semblen jocs de criatures.

Alguns, afigurant-se que són més realistes que els altres, creuen que les tenebres no corresponen a un període de transició més o menys llarg; que no són doncs la nit d'un dia ni la confusió de la lluita per una nova cultura, ni encara menys l'obscur misteri entre la llum d'una civilització que se'n va a la posta i l'alba d'una altra civilització que anuncia el nou dia.

Anem a enfonsar-nos, diuen, en una altra Edat Mitjana. Les idees mares de la nostra civilització occidental estan exhaustes. Aquesta ametlla va esclatar en la terra i va arribar a ésser arbre; durant llargs anys es vestí de verda fronda i donà flors i fruits; i ara la seva escorça s'ha fet tan dura i estreny tan rudement els seus conductes vitals que les seves fulles són cada vegada més pàl·lides.

A Alemanya s'ha formulat la filosofia d'aquesta decadència, amb els ulls closos al guspirejar de tot esperit nou. En girar la vista endarrera han pogut comprovar que les civilitzacions neixen, resplendeixen i s'apaguen, destí al qual la nostra haurà de sotmetre's com les altres. El que no s'ha volgut veure és que cap civilització no s'ha submergit en les tenebres, sinó en la claror d'una altra cultura. Encara més, l'home no pot viure sinó dins d'una civilització. Per això el món vell continua, persisteix, es reproduïx en tanys més o menys miserables fins que la nova resplendor el fa empal·lidir i deixatar-se en la seva claredat. La decadència d'Occident no és més que una mitja veritat, sobre la qual res de durador no pot assentar-se.

Però fou a Itàlia on va sorgir el moviment organitzador d'aquestes tenebres, declarades estat permanent de la nostra cultura. Vist que comencem una altra Edat Mitjana, no esperem en va ni que trobi aqueix món antic que ha mort per sempre, ni la remota aparició d'una Renaixença. Deixem de banda aqueixa religió de la llibertat que va omplir d'impetuosa alegria el cor de l'home en el segle XIX. I ja que les tenebres d'avui són la conseqüència d'un estat de lluita al qual ens ha conduït la nostra civilització, traguem de les tenebres els principis del nostre dret. Convertim la nostra visió de la realitat, com si aquesta no fos transitòria, en base indestructible del nostre deure.

No obstant, tot això és transitori i els qui hi construeixen damunt, fins en els moments dels més grans triomfs senten remoure's en el fons de la seva

ànima una inefable amargura. L'home, per a experimentar una veritable alegria, cal que cregui en l'eternitat del plaer que la hi produeix. Cap amor que no es creu etern no és un veritable amor. Quan en l'horitzó de la nostra consciència apareix la interrogació d'un «i després?», un vel de tristesa embolca els nostres goigs més purs.

Els espectacles, que tots hem vist d'una manera o d'una altra, de les grans comitives que han festejat a Rússia, a Itàlia, a Turquia i a Alemanya la victòria de les seves concentracions de classe o de partit, ens han produït una impressió tèrbola, barreja d'admiració i de tristesa. L'ordre s'hi expressava en forma de rigidesa infrangible. El moviment de les masses es feia amb un automatisme que les desplaçava sense mai esgavellar la simetria de llurs figures geomètriques. Un mateix gest, un mateix crit, una sola voluntat. La congestió de força era tan manifesta en aquests espectacles, que a tots ens ha fascinat una mica i ens ha fet desitjar per a la nostra pàtria una organització semblant en els moments decisius de la seva història.

Però, i després? I quan tornem a ésser homes? Perquè el cert és que, en el nostre món, primer fou la paraula. Mentre que, en l'evangeli d'aquests titelles frenètics, ni tan sols és abans que tot l'acció sinó el gest. Han substituït l'amor pel compàs i l'escaire. I el gest és una cosa essencialment transitòria. Un gest, per a ésser-ho, ha de començar on acaba el que l'ha precedit, i en l'inici del que el succeeix ha de morir. I després?

Tot just s'ha produït en la nostra ànima l'admiració per l'espectacle feixista, l'angoixa comença a oprimir-nos el cor. Mentre allò era completament estrany a la nostra vida i a la nació i a l'Estat de què formem part, no sentíem gens de tristesa. Però, si jo esdevingués un d'aquells titelles?... Si tot el meu país se submergís sota l'onada d'aqueixa disciplina automàtica?...

El triomf de tot feixisme és origen de tristesa mortal. Cert, la cosa és nova i els savis no troben en la història experiències semblants per a enjudiciar-lo. En la Política d'Aristòtil cap constitució no se li assembla. No es tracta d'una oligarquia, ni d'una democràcia. Ni Mussolini, ni Mustafà Kemal, ni Stalin, ni Hitler no realitzen el tipus històric del tirà. Les essències divines del legitimisme, substituïdes per la sobirania del poble en les democràcies, desapareixen davant l'única i exclusiva voluntat de domini d'un partit. Aquest és el suprem origen del poder. El seu lliure arbitri és la llei. Els imperatius del deure humà resten sotmesos a la ferrenya compressió d'un mecanisme indestructible.

Gener de 1934

Extret de: COROMINES, Pere, *Obres completes*. Recopilació i notes de Joan Corominas. Pròleg de Domènec Guansé. Barcelona: Selecta, 1972, pp. 1.237-1.239. (Biblioteca Perenne; 27)